

DEVLET ADAMI HAZRETİ ALİ'NİN YÖNETİM VE ADALET ANLAYIŞI
THE ADMINISTRATION AND JUSTICE COMPREHENSION OF THE STATESMAN
HZ. ALİ

Yrd. Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE*

Özet

İslamiyet'te devlet Hz. Muhammed (s.a.v) döneminde ilk biatlarla birlikte kurulmuştur. İslam devletinin esası Kuran-ı Kerime göre şekillenmiştir.

Hiz. Ali'nin, Hiz. Muhammed'in (s.a.v) amcasının oğlu olması, onun yanında büyümesi ve Hiz. Peygamber'in eğitiminden geçmesi kendisini farklı bir konuma getirmiş, siyasî, sosyal ve kültürel tarihin ön sıralarına taşımıştır.

Hiz. Muhammed ve sonrasında selefleri döneminde Hiz. Ali'nin düşünceleri ve davranışları onun adalet duygusunu ön plana çıkıştır. Hiz. Muhammed'in (s.a.v) döneminde ortaya çıkan sorunlar Hiz. Ali tarafından çözümlenmiştir. Hiz. Ali, Hiz. Peygamber'in gerek hayatında, gerekse vefatından sonra ortaya çıkan bir kısım problemlerin fıkhî çözümlerine dair içtihatlarında isabet kaydetmiştir. Onun ortaya koyduğu çözümler, döneminin sahabeleri tarafından kabul edilmiş, bundan sonra bütün âlimlerin önemli bir bilgi kaynağı olmuştur

Hiz. Ali kendisinden önceki halifeler döneminde adil tutum ve davranışları ile ideal devlet adamı olduğunu göstermiştir. Halifelik döneminde ise bu özellikleri devlet idaresinde uygulamaya yansımıştır.

Adil davranma, adaletli olma bir devlet adamında ve yöneticide olması gereken nitelikler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Adaletin olmadığı bir yerde dedikodunun olacağı ve dedikodunun olduğu yerde ise kargaşa ve düzensizliğin olacağı muhakkaktır.

Bu çalışmanın amacı; devlet adamı olarak Hiz. Ali'nin yönetimde adalete verdiği önemi ve uygulamalarını örneklerle bir bütün halinde ortaya çıkarmaktır.

Bu doğrultuda Kuran-ı Kerim başta olmak üzere hadisler ve Hiz. Ali ile ilgili bilimsel yayınlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hiz. Ali, Adalet, Devlet,

*Gaziantep Üniversitesi, info@alifuatgokce.com

Abstract

The state, in Islam, has been established with the first homages at the period of Hz. Muhammad. The main rules of the state have been formed according to Koran.

Hz. Ali had reduced to different position and put forward the forefront of political, social and cultural history because of the cousin of Hz. Muhammad and growing at near-by and having education from Hz. Muhammad.

The thought and behavior of Hz. Ali had featured his sense of justice at the period of Hz. Muhammad and his followers. The problems had been solved by Hz. Ali at the period of Hz. Muhammad. Hz. Ali had achieved the judicial opinion of answering of Islamic laws about some problems that had come up both at the life of Hz. Muhammad and after his death. His solutions had been admitted by the companion of prophet and become the source of information of all scholars after that time.

Hz. Ali had shown that become the ideal statesman with fair attitude and behavior at the period of caliphs before him. These properties had rub off on implementation of state administration at his caliph period.

A fair shake and being fair have important subject for statesman and administrator. If there isn't fair, there will be rumor and if there is a rumor there will be disorder and disarray.

This study is aimed to reveal the implementation and the importance of fair for Hz. Ali as statesman.

To this end, notably Koran, hadith and scientific papers about Hz. Ali was researched

Key Words: Hz. Ali, State, Justice

1. GİRİŞ

Kur'an ayetlerinin Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından ilk tebliğinden itibaren kendisine inananların nicelik bakımından büyümesi devlet idaresini zorunlu kılmıştır. Özellikle Medine'ye hicret etmesiyle birlikte inananların çoğalması ve Medine'de farklı kimliklerin olması hem inananları yönetmek hem de inananlarla Medine şehir ahali arasında ilişkileri düzenlemek için bir otoriteye ihtiyaç duyulmuştur. Medine'nin farklı kimliklerini bir çatı altında toplayabilmek için şehre yeni gelen kişilerle bir arada yaşayabilecek bir ortamı sağlayacak bir gücün olması kaçınılmaz olmuştur.

Devletin oluşumu ve günümüze kadar geçirdiği evreler günümüz modern devletini ortaya çıkarmıştır. Devletin gerek ilk dönemlerdeki tanımında gerekse de modern devlet anlayışında yönetilen ve yöneticiler olmak üzere temel iki grup bulunmaktadır. Devletle ilgili çeşitli kuramların farklı yaklaşımlarına rağmen hepsinde mutlaka bu iki temel grup yer alır. Yöneten azınlık ile yönetilen çoğunluğun olduğu bir toplumda yönetilenlerin hak ve hukukunun korunması esas olarak alınmalıdır. Bu husus ise “*yönetimde adalet kavramı*” ile özdeş olup halka eşit davranma, onların hak ve özgürlüklerini kısıtlamama anlamının tezahürüdür.

İslamiyet'te devletin şeklen ilk zuhur ettiği dönemlerden itibaren Hz. Muhammed ve sonrasında ilk dört halife döneminde halka eşit davranma, adil olma hususları esas alınmıştır. İslamiyet'te önemli bir yer tutan adalet duygusu sonraki dönemlerde de İslamiyet'e kazanımlar getirmiş, fethedilen topraklardaki halk İslam'ın adalet anlayışı ve hoşgörüsü karşısında kendilerini çaresizce İslam devletinin şefkatli yönetimlerine teslim etmişlerdir.

Bu çalışmada İslamiyet'in dördüncü halifesi, Hz. Muhammed'in (s.a.v) hem damadı hem de amcasının oğlu olan Hz. Ali'nin devlet adamı olarak yönetimde adaletle verdiği önemi ve uygulamalarını örneklerle bir bütün halinde ortaya çıkarmak ve paylaşmak amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda Kuran-ı Kerim başta olmak üzere hadisler ve Hz. Ali ile ilgili bilimsel yayınlar incelenmiştir. Devletin tanımı yapılarak, İslamiyet'te devletin ortaya çıkışı ve İslamiyet'te devlet anlayışı ele alınmıştır. Hz. Ali'nin adalet anlayışı, bir yönetici ve devlet adamı olarak uygulamaları örneklerle anlatılmıştır.

2. DEVLET

Devlet kelimesinin kökeni Latince “*status*” kelimesidir. Status kelimesi doğrudan devlet anlamını vermemektedir. Latince' de “*hâl*”, “*durum*”, “*vaziyet*” anlamına gelmektedir. İlk defa İtalya'da XVI'ncı yüzyılda, devleti ifade etmek için “*stato*” kelimesi kullanılmaya başlanmıştır.

Stato terimini modern anlamda devlet karşılığında ilk kullanan kişi *Hükümdar (Il Principe)* (1513) isimli eserinde Machiavelli olduğu kabul edilmektedir. 1500 ve 1600’lerde “*stato (devlet)*” kelimesi Fransız, İngiliz ve Alman dillerine girmiştir. İngilizce karşılığı “*state*”, Fransızca karşılığı “*etat*”, Almanca karşılığı “*staat*”, İtalyanca karşılığı “*stato*”, İspanyolca “*estado*”dur (Gözler, 2012: 33).

Devlet içi boş bir kavram değildir. Devletin oluşması için bazı unsurların, varlıkların olması gerekir. Bunların arasında en önemli olanı “*insan*” unsurudur. İnsanın olmadığı bir yerde devletten söz etmek imkânsızdır (Gözler, 2004: 43). Çünkü devlet insanın ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmış bir olgudur. İnsan, toplayıcılık, avcılık döneminden itibaren ihtiyaçlarını giderebilmek için bir arada yaşamak zorunda kalmış ve bu zorunluluk sonucu paylaşmayı ve dayanışmayı öğrenirken, bunlarla eş zamanlı olarak birbiriyle çatışmayı da öğrenmiştir. İbn-i Haldun insanların sosyal bir yaratık olduğu ve toplum içinde bir arada yaşamak zorunda olduğunu belirtmiştir. İnsanı toplum içinde yaşamaya iten nedenler arasında “*ekonomi*” ve “*güvenlik*” kavramları öne çıkaran İbn-i Haldun, insanların çeşitli ihtiyaçlarını tek başlarına gideremeyeceği için yardımlaşma ve kendilerini savunabilmek için dayanışma kavramlarına değinmiştir. (Göze, 2007: 94).

İnsanların bir arada yaşayabilmesi için bir kara parçasına ihtiyaçları bulunmaktadır. Toprak parçasının olmadığı yerde insanların temel ihtiyaçlarını gidermesi düşünülemez. Dolayısıyla devletin ikinci unsuru olarak toprak parçasının yani bir ülkenin olmasını söylemek mümkündür (Gözler, 2012: 34). İnsan topluluğunun aynı değerlere sahip olması, dayanışma içinde bulunması, tek başına devletin meydana gelmesine yeterli değildir. Aynı değerlere sahip olup, devlet kuramayan milletler mevcuttur.

Devlet olabilmenin üçüncü unsuru ise egemenliktir. İnsanların bir arada yaşaması kaynakların paylaşımında aralarında anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmuş ve çatışma kavramı ortaya çıkmıştır. Çatışmanın önlenmesi ve insanların bir düzen içinde yaşaması zorunlu hale gelmiş ve bunun için de insanların bir arada yaşamasının yönetilmesini gerekli kılmıştır. Bu zorunluluk devletin bir diğer unsuru olan “*egemenlik*” kavramını ortaya çıkarmıştır. Egemenlik kavramı, insan topluluğunun yönetilmesinden başlayarak hem kendi içinde hem de dış etkenlere karşı bir düzenleyici otorite ve hakimlik unsurlarını barındırmaktadır. İnsan topluluğunun yönetilmesi açısından bakıldığında “*otorite ve gücü*” kullanan toplumun içinden biri olacak ve bu varlık sahip olduğu özellikleri ile toplumu oluşturan bireyler arasında en baskın ve güçlü olan, saygı duyulan

biri olacaktır. Egemen sahip olduğu güç ile toplum içinde huzuru, barışı ve güvenliğini sağlayacaktır (Göze, 2007: 94).

Egemen, dış etkenlere karşı da toplumu korumak durumundadır. Yönettiği toplumun sahip olduğu toprak parçasını diğer egemenlere karşı korumak egemenin en önemli görevleri arasındadır. İşte bu egemen unsur “*Devlettir*” ve toplumdaki diğer tüm birlik ve grupların üzerinde mutlak bir güce sahiptir. Devletin kararları bağlayıcıdır ve toplum tarafından kabul görür (Heywood, 2007: 124, 125)

İnsanlar kendi aralarında uyuşmazlığa düştüklerinde, anlaşmazlıklarını çözmek amacıyla düzenli bir işleyişe ve hiç kimsenin itiraz edemeyeceği, kabul edilir bir güce ihtiyaç duyarlar. İnsanların kendileri ve ailelerinin geleceği için ihtiyaç duyduğu “*güvenlik ortamı*” bu güç tarafından sağlanır. Bu ortama ise “*düzen*” adı verilmektedir. Düzeni sağlama görevi egemene aittir ve egemenin bu düzeni sağlarken insanlar arasında ayrıma gitmeden, belirli normlar çerçevesinde hareket etmesi gerekir. Düzenin sağlanması ile toplumdaki bireylerin korunması sağlanmış olur. Düzen aynı zamanda toplumdaki adalet anlayışının somutlaşmasıdır. Düzen, kanunlar çıkararak sağlanabilir ve toplumdaki kargaşa önenebilir. Ancak toplum; adalet anlayışının, insanlar arasında eşit muamelenin olmadığı bir düzeni kısa süreli olarak kabul eder. İnsanların o düzene karşı bağlılığı düşünülemez, sadece boyun eğme vardır. Düzenin sağlanmasında adalet kavramı önem kazanmaktadır. Adalet hem devletin düzeni sağlamak için uyguladığı yöntemlerde hem de sonuçta bulunur. Yöntem, devletin tüm uygulamalarında adil olmasıdır. Sonuç ise tüm bireylerin ve grupların çıkarlarını eşit kabul etmek ve bunlar arasında bir uyum sağlamaktır. Bu uyum ve uygulanan adil yöntem ile toplumun devlete-egemen olana boyun eğmekten öteye geçer ve bağlılık artar. Bu aynı zamanda egemenin meşruluğunu da sağlamış olur (Lipson, 2005: 66–74).

Bu unsurlardan hareket ederek modern anlamda devleti; “*belirli bir ülke üzerinde yaşayan, üstün bir iktidara tâbi olan, teşkilatlanmış insan topluluğunun meydana getirdiği devamlı ve hukukun kendisine kişilik tanıdığı bir varlık*” olarak tanımlamak mümkündür (Gözler, 2012: 34).

3. İSLAMİYET’TE DEVLET

İslam düşüncesinde insanın Allah’a olan vazifeleri yanı sıra birbirleriyle olan ilişkilerinin nasıl olacağı da düzenlenmiştir. Bunlar Kuran-ı Kerim’de ahlaki nasihatler şeklinde belirtilmiştir. Ancak bir toplumun düzeninin sağlanması ve en değerli varlık olan insanın huzur ve mutluluk içinde yaşayabilmesi için bir güce ihtiyaç duyulmaktadır. Bu güç devlettir.

İslami devletin kapsamı, modern devlet anlayışıyla esas olarak aynıdır. Modern devlet tanımında bulunan üç unsur İslami devlet tanımında da bulunmaktadır. Bu unsurların bir araya gelerek devletin oluşmasının ilk basamağı Miladi 620 ve 622 yıllarında yapılan Akabe biatlarıyla başlamaktadır. 620 yılında on iki Medineli Müslüman Hz. Peygambere biat etmişler ve bu biatle devlet oluşmaya başlamıştır. Yani devletin unsurlarından biri olan insan unsuru ortaya çıkmıştır. İki yıl sonra 622 yılında yetmiş iki kişi yine Akabe’de Hz. Peygambere biat etmişlerdir. (Niyazi, 2010: 27–35). İnsan unsurunun varlığı nicel olarak önemli değildir. Az bir nüfusla da devlet kurulabilir. Önemli olan bu insanları bir araya getirecek ortak değerlerinin olmasıdır. İslam devletinde bu değerlerin başında İslami değerler gelmektedir.

İslamiyet’ten önce Arap yarımadasında hayat tarzı ve siyasal düzen kabile asabiyetine dayalı olmakla beraber devlet ve ordu anlayışı kabilelerle sınırlıdır. Bunun en önemli sebebi Arabistan’ın göçler yolu üzerinde olmamasıdır. Göç yolları üzerinde olmaması ve İslam’ın doğuşuna kadar kapalı bir toplum olmaları, dış dünya ile ilişkilerinin gelişmesini engellemiştir. Arap dünyasının bu kapalılığı eski dünyada meydana gelen gelişmelerden onları habersiz kılmıştır (Çetinkaya, 2012: 22). Ancak kabile anlayışı içindeki Arap toplulukları, İslam inancının birleştirici ilkeleri etrafında bir ümmet olabilme konumuna gelmiştir (Çilingir, 2009: 20).

Devletin ikinci unsuru olan toprak parçası-ülke İslam devletinde devletin hâkimiyeti altında bulunan topraklardır. Maddi anlamda kara, hava ve deniz sahası devletin ülkesi içinde yer alır. Bu ülkelerin nüfusları içinde farklı kimliklere rastlamak mümkündür. Ancak burada önemli olan mevcut kurallara uymak esastır. Yani o ülke içinde yaşayan insan İslam’ı kabul etmemiş olsa dahi kurallara uyması halinde o ülkede yaşamını sürdürme hakkına sahiptir. Bunun en güzel örneğini Hz. Muhammed (s.a.v) Medine’ye hicret ettiğinde ahaliyi bir arada yaşamaya sevk etmesinde görmek mümkündür. Hz. Muhammed (s.a.v) Medine’ye hicret ettiğinde Medine’de müşrik Arap, Yahudi ve Hristiyan Araplar bulunmaktaydı. Hz. Peygamber Mekke’den göç eden Müslümanlarla Medineli ahaliyi geniş bir ailenin birer ferdi haline getirmiştir. Hz. Peygamber’in bundan amacı Müslümanların güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır (Niyazi, 2010: 28).

Medine’de dini ve siyasal lider görevini üstlenmiştir. Kuran-ı Kerim’in tebliği dışında, Medine’de fakirlerin durumunu düzeltmek, onları borç yükünden kurtarmak için zenginlere zekât mükellefiyetini getirmiştir. Kadınlarla ilgili düzenleme yaparak evlilik ve boşanma esaslarını belirlemiştir. Barış anlaşmaları imzalamış, savaşları yönetmiş ve kanunları uygulayarak, davalarda hâkimlik yapmıştır (Fazlurrahman, 1995: 8).

İslamiyet'te egemenliğin kaynağı bir kimse veya zümre olarak kabul edilmemiştir. Egemenliğin tamamen Allah'a ait olduğu belirtilmektedir. Kuran-ı Kerim'de egemenlik hususunda açık ayetler mevcuttur. Bu ayetlerde egemenlik şöyle belirtilmiştir:

“Rabbinizden size indirilene uyun. Onu bırakıp başka dostlara uymayın (Araf Suresi: Ayet 2).

O, Allah'tır. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Dünyada da ahirette de hamd O'na mahsustur. Hüküm yalnızca O'nundur. Kesinlikle O'na döndürüleceksiniz (Kasas Suresi: Ayet 70).

Göklerde ve yerde kim varsa hep onundur. O'nun katındakiler ne ona ibadetten çekinir (ve büyüklenir) ne de yorgunluk (ve bıkkınlık) duyarlar (Enbiya Suresi: Ayet 18).

Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu. Demek ki, Arş'ın Rabbi Allah onların nitelermelerinden uzaktır, yücedir. O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar (Enbiya Suresi: Ayet 21,22).

O, sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir. Ondan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir (Al-i İmran Suresi: Ayet 5).

Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a kurulan, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tabi olarak yaratan Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir (Araf Suresi: Ayet 54).

"Siz Allah'ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı bir takım isimlere (düzmece ilahlara) tapıyorsunuz. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler." (Yusuf Suresi: Ayet 40).

Bu ayetlere göre İslamiyet'te egemenlik tamamen Allah'a aittir. İslam ve İman Allah'ın hukuki egemenliğini kabul ve teslimden ibarettir. Kuran-ı Kerim 'de belirtilen hususlar hakkında kıyaslar, tefsirler yapılmış ve günlük yaşantının esasları düzenlenmiştir. Bunların hiç biri Kuran'a aykırı olmamıştır. Egemenliğin Allah'a ait olmasına rağmen yeryüzünde onun adına Kuran-ı Kerimin belirttiği hususların icrasına yönelik temsilcilerin olması muhakkaktır. Nisa Suresi 59. Ayet bu hususu en güzel şekilde açıklamaktadır:

Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir (Nisa Suresi: Ayet 59). Ayette egemenliğin sahibi Allah olduğu açıktır. Sonrasında

Peygambere itaat ve esas önemli olan size “*sizden olan idarecilere*” itaat istenerek egemenliğin İslami kurallar içinde bu idareciler tarafından yerine getirilebileceği belirtilmektedir. Çünkü Allah insanlardan uyuması gereken kuralları belirtmiştir. Bu kuralların tebliğ edilmesi ise O’nun resulü tarafından yerine getirilmiş ve hayatı boyunca da Hz. Peygamber tarafından uygulanmıştır. Ayette ulu’l-emr’e yani otoriteye Allah ve Resulüne ayrı bir şahsiyet ve varlık verilmiştir. Eğer müminler ulu’l-emr ile anlaşmazlığa düşerlerse, bu anlaşmazlığın çözümü için Allah ve Resulüne başvuracaklardır (Demir, 1999: 67–68).

O’nun padişah ve hâkim gibi insanlar arasından seçtiklerinin en önemli vazifeleri adaletli hareket etmek ve hiçbir zaman kendi şahsi arzularına kapılmamaktadır (Şirvani, 1965: 37). Bu hususla ilgili olarak Sad Suresi 26. Ayet şöyle belirtmektedir:

"Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır." (Sad Suresi: Ayet 26).

İslami devlette egemenliğin kaynağı Kuran-ı Kerim ve esas egemen ise Allah’tır. İslam devletinde egemenliği kullanan idareciler mevcut kaynağa göre günlük yaşantının genel akışına yön vermek ve tüm faaliyetlerinde ve kararlarında hak ve adaletin yanında olmak zorundadır. Egemenlik kullanılırken Allah’ın emirleri ihlal edilemez. Maide Suresi 44, 45 ve 47. Ayetlerde sırasıyla “*Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar kafirlerin ta kendileridir*” “*Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar zalimlerin ta kendileridir*” ve “*Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar fasıkların ta kendileridir*” şeklinde buyurulmuş ve Allah’ın emirlerine göre hükmetmeyenlerin hem kafir, hem zalim, hem de fasık olduğu belirtilmiştir (Maide Suresi: Ayet 44, 45, 47).

İslam devletinde içtihadı başvurma çok sık olarak görülmektedir. Günlük hayatın düzenlenmesinde, sorunların çözümlenmesinde ve yeniden ele alınmasında müçtehitlerin eserlerine bakarak çözüm bulunmakta veya otoritesi bilim çevrelerince kabul görmüş bilginlerden içtihat istenmektedir. İctihatlar Allah iradesini bulabilmek, mutlak adaleti tatbik edebilmek için yapılan insani çabalardır. Ancak yanılgılarla dolu insan bir meselede Allah iradesini tam olarak yakalayamaz ve mutlak adaleti gerçekleştirdiğini savunamaz (Niyazi, 2010: 40).

İslamiyet’te devletin şekli veya teşkilatı ile ilgili herhangi bir kural yoktur. Kuran-ı Kerim’de devletin şekli ile ilgili bir ayet bulunmazken, devlet şekli ve teşkilatı ile ilgili Hz. Peygamber’den intikal etmiş bir hadis de bulunmamaktadır. Hz. Peygamber dönemindeki bazı uygulamalar Hz.

Ebu Bekir döneminde kaldırılmış, buna karşılık Hz. Ömer de daha önce olmayan hapisaneleri ve diğer müesseseleri devletin bünyesine katmıştır (Niyazi, 2010: 47-50).

İslam devletinde bir başkanın olup olmayacağı konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Maverdi ve Şehristani gibi hukukçular dini korumak ve dünya siyasetini yürütmek için devlet başkanına ihtiyaç olduğunu ileri sürmektedirler. Gazali de “*din işlerinin düzeni, ancak kendisine itaat edilen bir imam ile hâsıl olur*” sözlerinden sonra din ile sultan ikizdir benzetmesi yaparak, “*din bir üs ve sultan ise o üssün bekçisidir*” şeklinde görüşünü belirtmiştir (Niyazi, 2010: 52,53).

İslam geleneğinde ilk dört halife dönemi gerçek anlamda hilafeti temsil etmektedir. İbn-i Haldun’un bizzat belirttiği gibi devlet ile dini liderlik arasında ayırım ilk dört halifeden sonra yapılmaya başlanmıştır (Çilingir, 2009: 20).

İslam’da devlet başkanı çeşitli dönemlerde farklı unvanlar almışlardır. Kuran-ı Kerim devlet başkanını “*Halife*”, “*Melik*” ve “*İmam*” unvanlarıyla anlatmıştır. Tarihsel süreçte İslam devletlerinde devlet başkanı halife, sultan, emir, reis, imam, melik gibi değişik şekillerde adlandırılmıştır (Niyazi, 2010: 53).

4. İSLAMİYET’TE ADALET ANLAYIŞI

Adalet kelimesi Arapça bir kelime olup, “*adl*” kökünden türemiştir. Türk Dil Kurumu adaleti “*Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması*”, “*Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk*” şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2013). Şamil İslam Ansiklopedisi ise adalet kelimesini “*Düzenli ve dengeli davranma, her şeyin ve herkesin hakkını verme, haksızlıklardan uzaklaşarak orta yolu tutma, bir şeyi yerli yerine koyma, insaf ve eşitlik*” şeklinde tanımlamıştır (Şamil İslam Ansiklopedisi, 2013).

Adalet bir toplumda düzenin sağlanması için gerekli olan en önemli kavramdır. Adaletin olmadığı yerde düzenin olmayacağı aşikârdır. Düzenin olmadığı bir yerde ise kargaşa olacak ve insan güvenliği tehdit edilecektir. İnsanların en temel gereksinimlerinden biri olan güvenlik ihtiyacının sağlanamaması egemene olan güven duygusunun kaybolmasına ve egemenin meşruiyetinin kaybolmasına neden olacaktır.

İslâm’da adâlet; hukuk önünde herkese eşit davranmak, kültür, bilgi ve mevki farklılıklarından dolayı insanlara farklı davranmamak demektir. İslâm bu anlamda her ferdin ve her toplumun karşılıklı olarak işlerinde değişmez bir ölçü şeklinde yerini almış, istek ve heveslere yer vermemiş, sevgi ve nefretlere uymamış, akrabalık ve yakınlık bağlarına göre ayarlanmamış, zengin-fakir ayırımı gözetmemiş, kuvvetli ve zayıf farkını göz önüne almış bir adalet anlayışı getirmiştir. Bunun

için İslâm, toplum içinde yaşayan bütün kesimlerin birliğini sağlayan prensipler koymuş, ümmetin güvenliğini garanti altına alan bir düzen kurmuştur (Şamil İslam Ansiklopedisi, 2013).

Adaletin tam olarak gerçekleşmesi, insanların dünya ve ahiret mutluluklarının güvence altına alınması, eşitliğin sağlanması, işlerin düzenli bir biçimde yürümesi ancak insanlarda dinsel inançların etkinliğiyle mümkündür (Rayyıs, 1990: 185). İslamiyet'te insanın huzuru ve iyiliği en çok değer verilen hususlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla bunların sağlanması için idarecilerde bulunması gereken nitelikler arasında adil olma, adaletli davranma hususları ön plana çıkarılmıştır.

Ahmed bin Muhammed “*Süluku'l Melik fi Tedbiri'l – Memalik*” adlı kitabında ülkenin yönetici, halk, adalet ve yöntem olmak üzere dört direk üzerinde durduğunu belirtmektedir (Rayyıs, 1990: 186).

Adalet ve yönetici birbirini tamamlayan ve etkileyen esas unsurlardır. Etkilenecek olan ise halktır. Adaletten maksat ise yeryüzünde Allah'ın hükmü olan dindir. Dinin buyruklarını belirten Kuran-ı Kerim ve onun tebliğini ve uygulamasını yaptıran Hz. Peygamberin hadislerinde adalet anlayışına çok sık rastlanmaktadır. Kuran-ı Kerim adalet kelimesi 30 ayette geçerken, adil kelimesi ise 7 ayette geçmektedir.

Nisa suresi 58. Ayet¹ yöneticilere insanlara nasıl davranmaları gerektiğini açıklamakta ve emanetleri ehline verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Hz. Muhammed ve sonrasındaki dört halife döneminde büyüyen İslam coğrafyasında vali atamalarında bu ayet esas alınmış ve ehil sahibi kişiler yönetici olarak atanmıştır.

Maide Suresi 42. Ayette hükmetme ve adalet arasında bağ kurmuş ve adaletle hükmetmenin Allah tarafından hoş karşılanacağını belirtmiştir.²

Adaletle ilgili diğer ayetlerde ise adaletten ayrılmamayı ve yapılacak her işte adaletli davranma anlatılmakta ve adil olmanın faziletlerinden bahsedilmektedir.³

¹ “Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor” (Nisa Suresi: Ayet 58).

² “Eğer hükmedecek olursan aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah, âdil davrananları sever.” (Maide Suresi: Ayet 42).

³ “Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. (Onları sizden çok kayırır.) Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpıtırsanız veya (şahitlikten) çekinirseniz (bilin ki) şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Nisa Suresi: Ayet 135).

“Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe itmesin. Adil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır.” (Maide Suresi: Ayet 8).

Kuran-ı Kerim'den sonra en önemli kaynak Hz. Peygamber'in hadisleridir. Bunların içinde yöneticiler ve adalet kavramı ile ilgili birçok hadisi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

"Zalim devlet reisi, kıyamet (hesap) gününde, nâsın en şiddetli azap görenlerindedir." Hadiste egemenin-devlet başkanının Müslümanların can ve mallarını muhafazaya memur olduğu ve bu vazifenin kendisine emanet olduğu, görevini yapmadığı takdirde şiddetli bir şekilde cezalandırılacakları anlatılmaktadır. Ayrıca adaletle hükmetmeyen, layığı veçhile vazifesini yapmayan memurların da aynı akıbete uğrayacakları anlatılmaktadır (Berki, 1983: 39).

"Hükümdar, Allah'ın adil ve emininin yerde gölgesidir." Bu hadiste, hükümdarların, insanlar arasındaki zulmü ve birbirinin hakkına tecavüzü önleyerek, adaleti ve düzeni temin etmeye vazifeli oldukları anlatılmaktadır (Berki, 1983: 73).

"Sizin emirlerinizin (amme hizmeti görenlerin) hayırlısı, sizin onları, onların sizi sevdiği ve sizin onlara ve onların size dua ettiği emirlerdir. Ve sizin emirlerinizin şeriri, sizin onlara ve onların size buğz ve beddua eylediği emirlerdir." Bu hadiste, Müslümanların müstakil devlet hâlinde yaşamasını ve aralarında hakkı icra ve zulmü def ve tenkil etmek ve düşmanların tecavüzlerine karşı koymak için bir devlet başkanı seçmelerini emreder. Seçilen devlet başkanı kamu hizmetlerini görmek üzere memurlar tayin ederler. Bu münasebetle aralarında birtakım hak ve vazifeler belirir. Başta kamuya adaletli davranmaları ve fertlerin, bunların meşru emirlerine itaat etmeleri gelir. İşte, devlet idaresinin istenilen yönde icrası için birinci şart budur. (Berki, 1983: 119).

Yönetimde biri kuvvet diğeri emanet olmak üzere iki temel unsur bulunmaktadır. Kuvvet her vilayette cesaret, harp tecrübesi gibi değişik biçimlerde görülür. İnsanlar arasında hükmetmekte ise kuvvet; Kitap ve Sünnet 'in gösterdiği kanunu, adaleti bilme ve hükümleri infaz etme kudretiyle ilgilidir. Emanet ise Allah korkusudur (Teymiye, 1999: 39).

Emaneti koruyanlar, Allah korkusu olanlar ve Allah korkusu ile adil hareket edenler mükâfatını alacaklardır. Abdullah İbnü Amr İbn'l-As bununla ilgili olarak şöyle anlatıyor: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur;

"Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor." (Nahl Suresi: Ayet 90).

"Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşarlarsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın. Eğer (Allah'ın emrine) dönerse, artık aralarını adaletle düzeltin ve (onlara) adaletli davranın. Çünkü Allah, adaletli davrananları sever." (Hucurat Suresi: Ayet 9).

“Adil olanlar, kıyamet günü, Allah’ın yanında, nurdan minberler üzerine Rahman’ın sağ cihetinde olmak üzere yerlerini alırlar” (Müslim, İmaret 18).

"Adil devlet başkanı ve idareciler mahşer yerinde Allah'ın yüce lütfuna ve himâyesine mazhar olacakların öncüleridir." (Buhârî, Edep, 36).

"Kıyâmet gününde insanların Allah'u Teâlâ'ya en sevgili olanı ve Allah'a en yakın bulunanı adil devlet başkanıdır. " (Tirmizî, Ahkâm, 4).

5. HZ. ALİ’NİN YÖNETİM VE ADALET ANLAYIŞI

Hz. Ali, İslamiyet’in Hz. Peygamber’den sonra gelen dördüncü halifesidir. Ancak çocukluğundan itibaren Hz. Peygamber’in yanında bulunması ve onun yanında büyümesi, onun terbiyesini alması sebebiyle Müslümanlar arasında önemli bir konuma sahiptir. Hz Ali, Hz Peygamber’in amcası Ebu Talibin oğludur. Bi’setten on sene önce Mekke’de dünyaya gelmiştir. Hz. Ali’nin, Kureyşlilerin kabeyi yeniden inşa etmelerinden birkaç sene evvel dünyaya geldiği, bu sırada Hz. Peygamberin de otuz beş yaşlarında olduğunu zikreden kaynak olduğu gibi, Hz. Peygamberin nübüvvetle görevlendirildiğinde, Hz. Ali sekiz ile on yaşlarında olduğu ifadesini zikreden kaynaklar da bulunmaktadır. Bu bilgilere göre Hz. Ali muhtemelen M. 600–602 yıllarında dünyaya gelmiştir (Bıyıklı, 2011: 7).

Hz. Ali, küçük denecek yaşta Hz. Peygamber’in himayesine girmiştir. O’nun saadet hanesinde ve O’nun taht-ı terbiyesinde bulunmuştur. Hz. Ali, Hz. Peygamber’in yanında büyümüştür. Çocukluğundan itibaren O’nu örnek alarak almış, O’na layık olmayı hayatının biricik gayesi olarak görmüş, Hz. Muhammed peygamber olarak gönderilinceye kadar O’ndan hiç ayrılmamıştır (Kaplan, 2007: 14).

Hz. Peygamber Hz. Ali’ye çok önem vermiş ve onu en iyi şekilde İslami kurallar çerçevesinde yetiştirmiştir. Hz. Peygamberin Hz. Ali ile ilgili hadislerinin en bilineni ve Peygamberin onunla ilgili düşüncesini en iyi açıklayan hadisler şöyledir:

“ Ben ilim şehriyim, Ali kapısıdır”, “Ben kimin mevlası isem, Ali onun mevlasıdır”, “Ali bendendir, ben Ali’denim”(Yaman, 2012: 199).

“Ali insanların raiyet (idaresi altındaki insanlar) hakkında en adil olanıdır”(Sabiri: 2004:71).

Hz. Peygamberin vilayetlere gönderdiği ilk kadı Hz. Ali’dir. Hz. Peygamber (s.a.v) onun hakkında; “Aranızda hüküm ve kazada en üstününüz, Ali’dir” buyurmuştur. Bu yüzden Hz. Ali, kendisinden evvelki üç halife devrinde sürekli olarak, “Baş Kâdılık/Kâdiyyü’l-Kudât’lık” görevini

üstlenmiştir (Algül, 2010). Hz. Peygamberin bu davranışı Hz. Ali'ye verdiği önemi, onun adaletli davranacağına olan inancını göstermektedir.

Hz. Peygamber onu Necran bölgesine kadı tayin ettiği zaman, Hz. Ali, böyle bir görevi hiç icra etmediği için heyecanlanmış ve “*Ey Allah'ın Resulü, beni her yönden bilgili bir topluluğa hakim tayin ediyorsun. Hâlbuki ben gencim ve adli idare ve muhakeme usulü hakkında yeterli bilgim yoktur.*” demiştir. Hz. Peygamber ise önce elini göğsüne koymuş ve: “*Allah'im, bu gencin dilinin belağatini artır, kalbini hidayetden ayırma ve gayesine ulaştır*” diyerek, ona cesaret ve metanet vermiştir. Ayrıca “*İki tarafı da dinlemeden aralarında hükmetme. Bu, alınması gerekli kararı tayin etmede, sana daha elverişlidir*” şeklinde tavsiyede bulunmuştur (Ayar, 1997: 91).

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in gerek hayatında, gerekse vefatından sonra ortaya çıkan bir kısım problemlerin fıkhi çözümlerine dair içtihatlarında bulunmuştur. Hz. Ali'nin ortaya koyduğu çözümler, hem kendisiyle aynı dönemde olan sahabiler tarafından kabul görmüş; hem de müteakip zamanlarda gelen bütün müçtehit fakihlerce önemli bir bilgi kaynağı olarak kabul edilmiştir (Erdem, 2011: 20).

Hz. Ali'nin fıkhi çözümlerde verdiği kararlarla ilgili örnekler şöyledir:

Bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.), sahabeden bir grup ile otururlarken, biri diğerinden şikâyetçi olan iki kişi gelmiş. Biri; Ey Allah'ın Resulü! Benim bir merkebim, bunun da bir ineği var. Bunun ineği benim merkebimi öldürmüştür. (Bu adamın, merkebimin kıymetini ödemesini istiyorum). Orada bulunanlardan biri söze karışıp “*Hayvanların verdikleri zararlar tazmin edilmez.*” demiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise (Hz. Ali'ye teveccüh ederek): “*Ey Ali! Bu ikisinin arasında hüküm ver bakalım*” buyurmuştur. Hz. Ali, onlara dönerek: “*Hayvanlar bağlı mıydı, serbest miydi?*” diye sormuş. Onlar: “*Merkep bağlıydı, inek serbestti, ama sahibi, ineğin yanındaydı.*” Şeklinde cevap vermişler. Bunun üzerine Hz. Ali: “*inek sahibi merkebin kıymetini ödemelidir*” diye hüküm vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali'nin bu kararını tasdik etmiş ve “*En doğru yargılayıcımız Alidir*” diye buyurmuştur (Erdem, 2011: 25).

Yine bir rivayete göre, Hz. Ali, Yemen'e gittiğinde, oldukça karmaşık bir ceza davasını çözmek durumunda kalmıştır. Taraflar bu davayı Hz. Ali'ye getirdiler. Hz. Ali onlara şöyle demiştir: “*Ben aranızda hüküm vereceğim, razı olursanız problem halledilmiş olur; razı olmazsanız, Hz. Peygamberin yanına gidip onun vereceği kararı öğreninceye kadar birbirinizle görüşmenizi yasaklayacağım. Şimdi iyi dinleyin! O kuyuyu kazan kabilelerden, bir adet dörtte birlik diyet, bir adet üçte birlik diyet, bir adet yarım diyet, bir adet de tam diyet alın. Dörtte birlik*”

diyete, kuyuya ilk düşen kişinin yakınlarına verin. Çünkü o, diğer üç kişinin ölümüne sebep olmuş ve tam diyetin dörtte üçünden mahrum kalmıştır. Üçte birlik diyeti ikinci kişinin yakınlarına verin, çünkü o iki kişinin ölümüne sebep olmuş ve tam diyetin üçte ikisinden mahrum olmuştur. Yarım diyeti üçüncü kişinin yakınlarına verin, çünkü o bir kişinin ölümüne sebep olmuş ve bir diyetin yarısından mahrum olmuştur. Tam diyeti ise dördüncü kişinin yakınlarına verin. Zira o, kimsenin ölümüne sebep olmamış ve tam diyeti hak etmiştir.”

Taraflar, Hz. Ali'nin bu çözüme razı olmadıkları için, durumu anlatmak ve kararı öğrenmek üzere o sıralarda Mekke'de bulunan Hz. Peygamber'in yanına gitmişler. Mescid-i Haram'daki Makam-ı İbrahim'in yanında oturmakta olan Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarak durumu anlatmışlar. Hz. Peygamber (s.a.v.) elbisesini toparlayarak “*Tamam aranızda hüküm vereceğim*” şeklinde buyurmuştur. Bu esnada, gelenlerden biri hadiseyi ve Hz. Ali'nin verdiği hükmü etraflıca anlatmış. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali'nin verdiği hükmü tasvip etmiştir (Erdem, 2011: 26).

Nisa Suresi 59. Ayette idarecilere itaat etmek buyurulmuş, herhangi bir anlaşmazlığa düşüldüğünde ise Allah'a ve O'nun resulüne başvurun şeklinde belirtilmiştir. Bu ayetin en güzel uygulaması Hz. Ali'nin Yemene gittiğinde karşılaştığı bir anlaşmazlıkta görülmektedir.

Hz. Ali'nin gerek fihhi çözümlerde gerekse de devlet idaresinde ve kendi halifelik döneminde vilayetlere gönderdiği valiler ve yöneticilere verdiği öğütlerde adalet kavramı daima ilk sırayı almıştır. Hz. Ali idare ve yönetim konusunda hem kendinden önceki idarecilerden etkilenmiş hem de kendine has yeni yöntemler geliştirmiştir. İdareye geçer geçmez öncelikle eski idarecileri yenileriyle değiştirmiş, dirayetli valileri savaş meydanlarında görevlendirmiş ve idarecilik hakkında akrabaları ile Ensâr'a öncelik tanımıştır. İdarecilerini denetlemiş ve onlara yönelik tavsiyelerde bulunmuştur.

Hz. Ali, vilayetlere çok liyakatli, bilgili ve halkın takdirini kazanmış kişileri kadı olarak göndermiştir. Vazifesinde başarılı olanlar ise terfi ettirilerek ödüllendirilmiştir. Hz. Ali, kadıları imtihana tabi tutmuş, diğer devlet memurlarından daha ziyade denetlemiştir. Devletin çeşitli vilayetlerinde görev yapan valiler hakkında en ufak bir şikâyet duyduğunda hemen onlara bir mektup yazarak doğruluktan ayrılmamalarını ve insanlara karşı adaletli olmalarını tavsiye etmiştir (Bıyıklı, 2011: 149).

Hız. Ali yöneticilere pek çok öğütlerde bulunmuş, onlara nasihatler etmiş, mektup ve emirler göndermiştir. Bunlar içinde en önemlisi Mısır'a vali olarak tayin ettiği Malik b. Eşter'e gönderdiği emirnamedir.

Hız. Ali emirnamede şöyle buyurmaktadır: *“Allah'a itaat etmeni, kulluktan ayrılmamanı, Kuran-ı Kerim'de buyrulduğu üzere farzlara ve sünnetlere uymanı emrediyorum. Ancak bu farzlara ve sünnetlere uyanlar saadete ulaşır, uymayanlarsa hüsrana uğrar. Allah yolunda elinle, dilinle ve kalbinle hizmet et. Çünkü Allah, dinine yardım edene yardım eder ve dinini yükseltene yükseltir. Sonra iştahın kabardığı zaman nefisine hakim ol ve asileştiğin zaman dizginlerini çek. Zira Allah rahmetiyle muhafaza etmezse nefis insanı helak eder”* (Mete, 2011: 17).

“En değerli azığın iyiliktir. Halkını sev ve onlara merhametli davran, alçak gönüllü ve dengeli ol. ADALETLİ OL, ister kendinle ilgili, ister yakınlarınla ilgili, ister halktan sevdiğin, kayırdığın kimselerle ilgili bir mesele olsun asla Allah'a ve kullarına karşı ADALETTEN ayrılma. Eğer böyle yapmazsan zulmetmiş olursun. Kullarına zulmedenlerin karşısında mazlumların koruyucu ise Allah'tır. Allah birinden davacı olunca, o kişini kendini savunacağı bütün deliller çürür. Böyle biri, ölene veya tövbe edene kadar yüce Allah ile savaş halindedir. Dünya üzerinde rahmetini kaldıracak ve azabını çekecek zulmetmek kadar hızlı bir şey yoktur. Zira Cenab-ı Hak zulümle inleyenlerin sesini duyar, zalimlerin üzerinden ise gözünü hiç ayırmaz (Mete, 2011: 21).

“Öyle işleri tercih et ki bu işler hem orta yolu koruyan hem de ADALETİ yayan işler olsun ve halkın genelini memnun etsin. Ayıpları araştırma, senden önceki yöneticilerin suçlarına ortak olmuş, onları zulme yöneltmiş kimselerle yapılan istişare en kötü istişaredir. İstişareden ayrılma, istişare tedbirli olmanın gereğidir.” (Mete, 2011: 25–27).

“Hâkim olarak atayacağın insan halk içinde en beğendiğin kişi olsun. Atayacağın hâkim şüphelerini iyice giderip delillerinden emin olmadan hüküm vermesin. Her şey açıklığa kavuşana kadar sabırla beklesin. ADİL karar versin.” (Mete, 2011: 28, 29).

“Halktan uzaklaşma, ihtiyaç sahiplerinin derdleriyle ilgilen, darda kalanlara el uzat, kalkınmaya önem ver. Memurlarına çok dikkat et, onları güzel seç. Sırlarını söyleyeceğin, mektuplarını ve emirlerini yazdıracağın kâtiplerinin asil ve ahlaklı kişilerden olmasına özen göster.” (Mete, 2011: 32–35).

6. SONUÇ

İslâm Tarihinde en önemli şahıslardan biri hiç şüphesiz Hulefâ-i Râşidîn'in sonuncusu olan Hız. Ali'dir. Onun, kendisinden önceki halifeler dönemindeki olaylar karşısındaki tutum ve tavrı,

İslâm toplumunu oluşturan diğer Müslümanlar üzerinde etkili olmuştur. Hz. Peygamber'e olan yakınlığı, yüksek seviyedeki ilmi ve tutarlı görüşleri dolayısıyla karizmatik bir kişiliğe sahip olan Hz. Ali, İslâm toplumunda önemli yere sahip olmuştur. İlk üç halife dönemindeki, siyasî, sosyal ve dini etkisiyle İslâm tarihinde, üzerinde en çok konuşulan bir şahsiyet olmuştur. Hz. Ali her hassas Müslüman gibi tutarlı ve yerinde itirazlarda bulunmuş, tüm faaliyetlerinde ve kararlarında adaleti ön plana koymuş ve adil davranmıştır.

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in çizgisinden ayrılmamış, onun sünnetini kendisine örnek alarak yolunu tayin etmiş; muhalifleri de olsa Hz. Peygamber'in hadislerini hatırlatarak onları doğru yola davet etmeyi son ana kadar elden bırakmamıştır.

Hz. Ali, bir devlet adamı olarak devletin her alanında, bulunmuş olduğu şartların elverdiği kadarıyla yeniliklere gitmiş, nevi sahsına münhasır bir idareci örneği sergilemiştir

Halifeliği döneminde tayin ettiği vali ve kadılara verdiği öğütler ve gönderdiği emirnameler adeta bir ibret vesikası halinde olup, günümüz yöneticileri tarafından dikkate alınması, defalarca okunması ve uyulması ve uygulanması gereken hususlardır.

KAYNAKÇA

Ayetler:

Al-i İmran Suresi, Ayet 5, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Araf Suresi, Ayet 2, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Araf Suresi, Ayet 54, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Enbiya Suresi, Ayet 18, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Enbiya Suresi, Ayet 21,22, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Hucurat Suresi, Ayet 9, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Kasas Suresi, Ayet 70, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Maide Suresi, Ayet 42, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Nahl Suresi, Ayet 90, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Nisa Suresi, Ayet 58, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Nisa Suresi, Ayet 59, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Nisa Suresi, Ayet 135, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Sad Suresi, Ayet 26, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Yusuf Suresi, Ayet 40, Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Hadisler:

Buhari, Edep, 36, “Hilafet ve İmamet”, <http://kutubusitte.com/Hadisler/hilafet.htm>,
(Erişim Tarihi:04.09.2013).

Müslim, İmaret 18, “Hilafet ve İmamet”, <http://kutubusitte.com/Hadisler/hilafet.htm>,
(Erişim Tarihi:04.09.2013).

Tirmizi, Ahkam 4, “Hilafet ve İmamet”, <http://kutubusitte.com/Hadisler/hilafet.htm>,
(Erişim Tarihi:04.09.2013).

Diğerleri:

Algül, Hüseyin, (2010), “Hz. Ali’nin Şahsiyeti”, *Zuhur, Kültür, Edebiyat ve Tasavvuf Dergisi*,
Nisan- Mayıs, Sayı:1, http://www.zuhurdergisi.com/yazi_369_Hz--_Ali'_nin-Sahsiyeti.html, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

Ayar, Ali Rıza, (1997), Hz. Osman ve Hz. Ali Dönemlerinde Devlet- Halk Münasebetleri,
Basılmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Samsun.

- Berki, A. Himmet, (1983), 250 Hadis Tercüme ve İzahı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Sayı: 125.
- Bıyıklı, Murat, (2011), “Hz. Ali’nin Devlet İdaresi”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Çetinkaya, Nihat, (2012), Kızılbaş Türkler, Tarihi, Oluşumu ve Gelişimi, Kripto Yayınları, Ankara.
- Çilingir, Lokman, (2009), Farabi ve İbn Haldun’da Siyaset, Araştırma Yayınları, Ankara.
- Demir, Fahri, (1999), İslam Dini Açısından Din ve Devlet İlişkisi (Din ve Laiklik), Kürsü Yayınları, İstanbul.
- Erdem, Mehmet, (2011), “Hanefi Mezhebinin Önemli Sahabi Referanslarından Birisi Olarak Hz. Ali”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16: 2, s. 19–38.
- Fazlurrahman, (1995), “İslam ve Siyasi Aksiyon: Siyaset Dinin Hizmetinde”, (Çev: Kazım Güleçyüz), İslam’da Siyaset Düşüncesi, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Gözler, Kemal, (2012), Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Göze, Ayferi, (2007), Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayınları, İstanbul.
- Heywood, Andrew, (2007), Siyaset, (Çev: B. B. Özipek), Adres Yayınları, Ankara.
- Kaplan, Sümeyra, (2007), “Hz. Peygamber Döneminde Siyasi, Askeri ve Sosyal Konumuyla Hz. Ali”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Lipson, Leslie, (2005), Siyasetin Temel Sorunları, (Çev: Fügen Yavuz), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Mete, Mükerrerem, (2011), İlmin Kapısı İmam Ali’den Yöneticilere, Semerkant Yayınları, İstanbul.
- Niyazi, Mehmet, (2010), İslam Devlet Felsefesi, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Rayyıs, M. Ziyaeddin, (1990), İslam’da Siyasi Düşünce Tarihi, (Çev: Ahmed Sarıkaya), Nehir Yayınları, İstanbul.
- Sabiri, Ali Rıza, (2004), 1001 Hadis Işığında İmam Ali, (Çev: Musa Aydın), Kevser Yayınları, İstanbul.
- Şamil İslam Ansiklopedisi, (2013), “Adalet”, http://www.sevde.de/islam_Ans/islam_ans.htm, (Erişim Tarihi:04.09.2013).

Şirvani, Harun Han, (1965), İslam'da Siyasi Düşünce ve İdare Üzerine Araştırmalar, Nur Yayınları, Ankara.

Tevmiye, İbn, (1999), Siyaset, Es-Siyasetü'ş- Şeriye, (Çev: Vecdi Akyüz), Dergah Yayınları, İstanbul.

TDK, (2013), "Adalet" http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.522852878151c9.74723185, (Erişim Tarihi:04.09.2013).

Yaman, Ali, (2012), Alevilik ve Kızılbaşlığın Gizli Tarihi, Kalipso Lüks Yayınları, İstanbul.